

Leeswijzer

Geschiedenis

De levens van Jan Six Geert Mak

Leeswijzer

De levens van Jan Six

Een familiegeschiedenis

Geert Mak

Colofon

Uitgave	2016, 412 blz. zonder literatuurlijst
Uitgever	Atlas Contact
Uitgever leeswijzer	Stichting Senia
Samensteller leeswijzer	© Dr. Marion van Bussel
Redactie	Werkgroep Geschiedenis Senia
G17-02	

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de samensteller/Stichting Senia.

Boekbespreking en gesprekshandleiding

De levens van Jan Six – Geert Mak

OVER DE SCHRIJVER

Geert Mak werd geboren in Vlaardingen (1946) en groeide op in Leeuwarden. Na het gymnasium studeerde hij rechten en sociologie in Amsterdam en werkte hij enkele jaren als fractiemedewerker voor de PSP. Na zijn studie doceerde hij drie jaar staatsrecht aan de Universiteit van Utrecht en was hij van 1975 tot 1985 redacteur van de Groene Amsterdammer. In 1985 publiceerde hij zijn eerste boek dat gevolgd zou worden door een reeks boeken die ook het grote publiek zouden bereiken. Mak wilde samen met anderen de literaire non-fictie nieuw leven inblazen en slaagde daar wonderwel in. Zijn boeken hadden veel succes en lieten een groot publiek op toegankelijke wijze kennis maken met de geschiedenis. Mak kreeg voor zijn werk talloze prijzen, onder andere voor zijn boek *In Europa* dat verfilmd werd tot een 35-delige tv serie en in vele talen werd vertaald.

Zie voor een volledig overzicht www.geertmak.nl

SAMENVATTING

Hoofdstuk I Amstel p. 9-19

Vanuit het huis van de familie Six aan de Amstel heeft de schrijver zijn onderzoek voor dit boek gedaan. In dat huis bevinden zich het archief, de schilderijen en andere tastbare herinneringen van de familie. De eerste Jan Six werd in 1618 geboren, de twaalfde zit nu in een buggy. De portretten van vele generaties, waaronder twee Rembrandts, hangen aan de muren. Het verleden is hier wel heel tastbaar aanwezig.

Hoofdstuk II Anna p. 19-36

Anna Wijmer was de moeder van de eerste Jan Six. Haar portret werd in 1641 door Rembrandt geschilderd. Ze werd jong weduwe. Net als de familie Six kwam haar familie oorspronkelijk uit Noord-Frankrijk. De familie Six leidde aanvankelijk een ridderlijk bestaan maar ging in de 16^e eeuw handelen in laken en kostbare verfstoffen in St. Omer. In 1586 verhuisde de familie om godsdienstige redenen naar Amsterdam dat in 1578 was overgegaan tot het protestantisme. De komst van zoveel vluchtelingen gaf de stad een economische impuls en zou leiden tot de Gouden Eeuw. In Amsterdam hield de familie Six zich bezig met de handel in laken. Charles Six (1535-1595) was bovendien een expert in blauwverven en exploiteerde een boratfabriek. In 1595 namen zijn zoons Guillaume en Jean de zaken over. Het ging de familie maar ook de stad Amsterdam voor de wind. Toen Jean in 1617 stierf was hij schatrijk. Zijn weduwe bleef achter, zwanger van zoon Jan die de eerste van de Amsterdamse tak zou worden. Guillaume zou stamvader van de Haagse tak worden.

<p>Hoofdstuk III</p>	<p>Schone Chloris d'ik beminne... p.37-55</p> <p>Jan werd in 1618 geboren. In 1631 trok Anna Wijmer in bij haar broer Pieter die op de Kloveniersburgwal een ververij had. Bij zijn dood in 1637 kreeg ze het hele huis in handen. Hier zou Jan de helft van zijn leven doorbrengen. In Amsterdam werd veel gebouwd (de Jordaan stamt uit die tijd) en wetenschap en nijverheid bloeiden.</p> <p>Na de Latijnse School ging Jan in 1634 in Leiden vrije kunsten studeren, daarna maakte hij een Grand Tour naar Italië. In 1643 was hij terug. De ververij en lakenhandel van de familie Six bleef floreren en het geld werd belegd in grond en de buitenplaatsen Sixenburg en Elsbroek. Het was vooral Jan's broer Pieter die in het bedrijf werkte. Jan hield zich liever bezig met de schone kunsten en publiceerde verschillende gedichten. Hoe kon de familie in zo korte tijd zo rijk worden? Volgens Mak hadden ze hun tijd mee en ze hadden een startkapitaal. Bovendien waren het de kooplieden die het in Amsterdam en in de Nederlanden voor het zeggen hadden en was de Republiek een grootmacht.</p>
<p>Hoofdstuk IV</p>	<p>'Het lot draait als een tol...' p. 57-73</p> <p>In 1648 werd met de Vrede van Münster de Tachtigjarige Oorlog officieel afgesloten. Reden tot feest al had Amsterdam flink verdiend aan de oorlog. Jan was zoals veel van zijn tijd- en standsgenoten een verzamelaar van kunst, boeken en rariteiten. Zijn boekenverzameling was vooral gericht op de schone letteren. Hij dichtte ook zelf ("Het lot draait als een tol.") en schreef enkele toneelstukken (waaronder <i>Medea</i>). Zijn schilderijenverzameling was indrukwekkend. Hij bezat onder andere vijf Rembrandts, een Brueghel de Oude, een Frans Hals en vier Titiaans. Kunstenaars en kunstliefhebbers ontmoetten elkaar bij de boekwinkel van Lescaille. Jan ontving zijn kunstvrienden regelmatig op zijn buitenplaats Elsbroek bij Hillegom waar ook jachtpartijen gehouden werden. Jan vond er het 'ideale landleven' om het hectische leven even te ontvluchten.</p>
<p>Hoofdstuk V</p>	<p>Jan's konstkamer p.75-89</p> <p>Een 'album amicorum' (vriendenboek) de <i>Kleine Pandora</i> genaamd, bevat een grote collectie verzen en tekeningen van beroemde en minder beroemde dichters en kunstenaars met wie Jan bevriend was. De verzameling loopt van 1647 tot 1686 en bevat o.a. werk van Rembrandt en Joost van de Vondel. Jan Six was met beiden bevriend hoewel Rembrandt een moeilijk en onaangenaam mens was.</p>
<p>Hoofdstuk VI</p>	<p>Twee gezichten p. 91-108</p> <p>In het huis van Six zijn veel sporen te vinden van Nicolaas Tulp, de arts die voorkomt op Rembrandts anatomische les en die vanaf 1622 veel openbare ambten bekleedde. In de strijd tussen Gomaristen (contraremonstranten) en Arminianen (remonstranten) stond Amsterdam meer aan de kant van de (liberale) Arminianen, maar Maurits koos voor de Gomaristen en in Dordrecht werd besloten dat de orthodoxe richting het enige ware geloof was. Amsterdam had al gauw genoeg van de strenge richting en gaf de remonstranten weer de ruimte. Ook Jan Six en zijn vrienden zaten meer in de liberale hoek, met uitzondering van Nicolaas Tulp. Tulp was doctor medicinae en gaf les aan chirurgijns. Zijn anatomische lessen waren tegen betaling te bezoeken. Tulp hoorde tot een selecte groep van zeventiende-eeuwse onderzoekers die de raadsels van mens en natuur wilden ontrafelen maar tegelijkertijd vaak</p>

<p>Hoofdstuk VII</p>	<p>diep gelovig waren. Tulp werd in 1654 burgemeester en ontpopte zich als fundamentalist die van leer trok tegen weelderig vertoon en uitbundige feesten. Zijn dochter Margaretha trouwde in 1655 met Jan Six. Wat zag de wereldse Jan in zo'n starre schoonvader? Volgens Mak was het huwelijk een bondgenootschap tussen twee familieclans.</p> <p>Flarden van een vriendschap p. 109-125.</p> <p>De familie Tulp was rijk en had macht en door zijn huwelijk met Margaretha kwam Jan in het 'systeem Tulp' terecht waarbij diensten en wederdiensten vanzelfsprekend waren. Lucratieve ambten konden worden vergeven in ruil voor een wederdienst. De voornaamste bron van macht was een functie in de stadsregering. De Sixen maakten daar geen deel van uit, maar Tulp bracht daar verandering in door Jan commissaris van Huwelijkse Zaken te maken. Ook op godsdienstig gebied had de orthodoxe Tulp invloed op zijn humanistisch geschoolde schoonzoon. In datzelfde jaar kwam er een einde aan Jan's vriendschap met Rembrandt. De reden was misschien het steeds groter wordende standsverschil tussen beiden. Rembrandt was verarmd en ging met gewone mensen om. Bovendien was hij betrokken in een relatieschandaal waar Jan als commissaris van Huwelijkse Zaken over moest oordelen. Na 1655 kocht Jan niets meer van Rembrandt maar wel van Govert Flinck die een strakkere, formelere en meer beheerste stijl had. Een stijl die ook was terug te vinden in het nieuwe stadhuis. Bij de opening hiervan was heel Amsterdam aanwezig behalve Rembrandt. In 1656 had Rembrandt zoveel onbetaalde schulden dat hij afstand van zijn boedel moest doen. Hierdoor werd hij een sociale paria. Mak vindt de breuk tussen Jan en Rembrandt tegelijkertijd een breuk tussen de oude Jan die vanaf zijn jeugd de muzen adoreerde, en de nieuwe Jan die deel uitmaakte van het 'systeem Tulp'.</p>
<p>Hoofdstuk VIII</p>	<p>Onze eeuwige ziel p. 127-152</p> <p>Jan was nu magistraat. De ervaringen die hij opdeed in zijn ambtelijke loopbaan en andere zaken zou hij optekenen in twee dikke folianten: de Grote Pandora. De aantekeningen waren voor hem zelf bedoeld en bevatten ook veel persoonlijke zaken, grappen, wijsheden en observaties.</p> <p>In het nieuwe stadhuis kwamen alle functies van de stadsregering samen. Het fungeerde onder meer als raadhuis, gerechtshuis, wisselkantoor, wapenarsenaal en huis van bewaring. Hier had Jan zijn werkkamer. Naast zijn werk voor de Huwelijkse Zaken kreeg hij ook een functie bij de zogenaamde Kleine Zaken. Later zou hij ook het invloedrijke ambt van schepenen bekleden.</p> <p>Mak beschrijft uitvoerig de zaak tegen de broers Koerbagh die er godslasterlijke opvattingen op na zouden houden. Ze waren geestverwanten van Spinoza en moeten gezien worden als vertegenwoordigers van de Vroege of Radicale Verlichting waarbij kritische vragen over geloofswaarheden gesteld werden. Adriaan Koerbagh had een boek gepubliceerd, <i>Bloemhof</i>, bestemd voor de gewone man waarin hij de vloer aanveegde met algemeen aanvaarde beginselen. Zo vond hij dat de bijbel gewoon een boek was en niet Gods woord. Het boek werd als opruiend beschouwd en Adriaan werd veroordeeld tot het rasphuis waar hij na een jaar stierf. In Six'</p>

<p>Hoofdstuk IX</p>	<p>aantekeningen is er niets van terug te vinden. Zijn belangstelling ging meer uit naar de schone kunsten. Jan investeerde veel geld in land. Vanaf 1669 woonde hij in een door de architect Dortsman gebouwd huis aan de Herengracht. Met Margaretha kreeg hij elf kinderen waarvan vier hem zouden overleven.</p> <p>Jonker Jan p. 153-163</p> <p>De zwager van Jan, Diederick Tulp, was schepen en bewindvoerder van de VOC. Net als de rest van zijn familie was hij rijk en bekleedde hij ambten. In 1676 kocht hij een Engelse adelstitel. Hij vertegenwoordigt de tweede generatie rijken die graag met hun rijkdom pronkten en niet voldoende hadden aan hun status als burgers van de Republiek. In de loop van de zeventiende eeuw gingen de burgers zich steeds uitbundiger kleden en ontwikkelden ze een aristocratische levensstijl met adellijke titels, landgoederen en buitenplaatsen. Zo ontstond in de Republiek een 'zelfgebakken aristocratie' die bovendien het bestuur monopoliseerde. Vaste families bezetten de bestuursfuncties en speelden elkaar de bal toe. Ook Jan paste in deze trend. Hij verwierf de titel Vrijheer van Winnemum. De nieuwe adel was veel rijker dan de oude lokale adel die bovendien snel in aantal afnam. Fraaie stambomen werden gefabriceerd die weinig met de werkelijkheid te maken hadden.</p>
<p>Hoofdstuk X</p>	<p>Rampjaar p. 165-179</p> <p>In 1672 regeerden in Den Haag de broeders De Witt. Lodewijk XIV bereidde zich voor om met 150.000 man de Republiek aan te vallen. Het Staatse leger had maar 40.000 man en was opgedeeld in gewestelijke legertjes. De roep om Oranje werd sterker. Zowel Frankrijk als Engeland verklaarden de oorlog. Nicolaas Tulp vertrok met zijn schutters naar Brabant en Jan werd benoemd tot kapitein van een van de zes nieuwe schutterscompagnieën. Willem III werd tot stadhouder verheven en de agressie richtte zich tegen de broeders De Witt. Ze werden in Den Haag door de massa gelyncht. Ook in Amsterdam was de stemming pro Oranje. Jan Six werd door een menigte bedreigd. De stemming keerde zich tegen de vroedschap en 16 vroedschapsleden werden afgezet. Tulp en Six ontsprongen de dans, maar de gouden jaren van de stedelijke autonomie waren voorbij. Het jaar 1672 betekende het einde van de Gouden Eeuw en van de Republiek als grote mogendheid. Volgens Mak doet de politiek in de Republiek en in Amsterdam denken aan de Europese Unie: een kluwen van territoria, wetten, privileges en clans. Voortdurend waren er conflicten. In 1696 zou Jan sterven.</p>
<p>Hoofdstuk XI</p>	<p>Bloedband p.181-195</p> <p>Jan werd begraven in de Nieuwe Kerk. Na zijn dood waren er veel schulden en moest een deel van de nalatenschap verkocht worden. De oudste zoon, Nicolaas, zou een kleine rol spelen in de stadspolitiek. Zijn broer Jan (Jan Six II) zou ca. 50 jaar deel uitmaken van de Amsterdamse vroedschap. In tegenstelling tot zijn vader droeg hij een pruik, een mode die vanaf de jaren '60 van de 17^e eeuw zijn intrede deed. Deze Jan zou ervoor zorgen dat de familie definitief geld, macht en status zou krijgen. De pruik zou het symbool worden van de 18^e eeuw, de eeuw van Jan Six II (1668-1750), waarin de ondernemingsgeest vervangen werd door een renteniersmentaliteit. In 1691 kreeg hij twee ambten en trouwde met Agatha Decquer. Net als zijn tijdgenoten profiteerde Jan van de</p>

	<p>familienetwerken die elkaar de banen en functies toespeelden. Na de dood van Agatha trouwde hij in 1705 met Anna Calkoen uit een eveneens rijke en machtige familie. In 1728 trouwde hij opnieuw, nu met zijn achternicht Anna van Bempden. Zij was de erfgename van de familie Tulp zodat het vermogen van de Tulpen bij de Sixen belandde. De elites van de Hollandse steden in de 17^e en 18^e eeuw volgden alle hetzelfde patroon van macht, rijkdom en huwelijkspolitiek. Men speelde elkaar de bal toe en bestuurlijke kwaliteiten speelden daarbij geen rol. Jan Six II betrok in 1707 een dubbel grachtenhuis op de Herengracht 495. Ook kocht hij land en in 1722 de titel ambachtsheer van Hillegom wat hem weer lucratieve benoemingsrechten opleverde. Door de aanleg van (tol)wegen en de bouw van huizen zou hij zijn stempel op Hillegom drukken. In 1742 was Jan de rijkste man van Amsterdam.</p>
<p>Hoofdstuk XII</p>	<p>Omnia Orta Occidunt (Alles wat ontstaat gaat ten onder) p. 197-211</p>
	<p>Jan II en Anna kregen in 1731 een zoon Jan. Van Anna zijn brieven bewaard gebleven waarin ze privé-zaken, roddels en politiek nieuws optekende. Er was in 18e-eeuws Amsterdam veel armoede en de winters waren ijskoud waardoor de grachten onbevaarbaar waren en er geen drinkwater kon worden aangevoerd. Ook was er schaarste aan voedsel en brandstof. Jan en zijn zwager Gillis van Bempden gaven ambten weg in ruil voor tegenprestaties (geld was niet toegestaan). De lucratieve ambten circuleerden onder een beperkt aantal families die er geen werk voor hoefden te doen maar wel de inkomsten opstreken. De stad genoot inkomsten uit de accijnzen.</p> <p>In juni 1748 was de maat vol: de huizen van belastingpachters werden geplunderd. Volgens Mak was dit een protest tegen de zittende regenten. Ook de zogenaamde doelistenbeweging keerde zich tegen de regentenklik. Er werd steun betuigd aan stadhouder Willem IV en deze kwam naar Amsterdam waar hij Jan Six en de meeste andere burgemeesters ontsloeg. Veel veranderde er trouwens niet. Hun opvolgers kwamen ook weer uit de regentenelite. Hiermee verdween ook het vertrouwen van veel burgers in de Oranjes.</p> <p>Hoofdstuk XIII</p> <p>De verre toekomst p. 213-238</p> <p>De ondernemingslust was in de 18^e eeuw verdwenen en vervangen door een levenshouding van onverstoordheid, rust en genotzucht. De inkomsten stroomden vanzelf binnen. De aristocratisering van de familie Six versterkte het gevoel van rang en stand. Op hun landelijke bezittingen gedroegen ze zich als landadel en leidden een leven van reisjes, diners en veel sociale verplichtingen. Jan trouwde met Johanna Clifford. Hij vervulde wat ambten en was lid van de vroedschap. Het huis aan de Herengracht 495 liet hij uitbouwen.</p> <p>De Sixen zouden vier generaties lang zo'n rustig leven leiden, maar in de maatschappij zouden in de 18^e eeuw in brede kring verlichte ideeën ingang vinden. De burger emancipeerde en ging zich interesseren voor wetenschap en politiek. Er ontstonden politieke debatten maar verder bleef alles rustig. In de rest van de wereld ging het er wat minder rustig aan toe. De Amerikaanse Revolutie inspireerde de rest van de wereld tot verzet tegen de standenmaatschappij. Ook de democratische beweging in de Nederlanden werd erdoor gestimuleerd. De Amerikaanse schepen werden in Amsterdam verwelkomd en de rebellen werden van geld en</p>

	<p>wapentuig voorzien. Ook de welgestelden steunden hen.</p> <p>Hoofdstuk XIV Liberté, égalité, fraternité p. 239-256</p> <p>In de tweede helft van de 18e eeuw nam de onrust toe. Er werd gediscussieerd over de economie, de regenten, de rol van Oranje, de macht van steden en gewesten enz. De woede richtte zich tegen Willem V en de Oranjes in het algemeen die de vrijheid van de burgers beknotten. In 1781 riep Joan Derk van der Capellen het Nederlandse volk op om burgermilities te vormen. De oproep had veel succes. De Amsterdamse kooplieden kwamen economisch in zwaar weer. De VOC was praktisch failliet, buitenplaatsen werden verkocht en gesloopt. Jan Six maakte dit niet meer mee. Hij stierf in 1779.</p> <p>In 1787 namen Amsterdamse patriotten de plaats in van de negen prinsgezinde leden van de vroedschap. De koning van Pruisen kwam daarop zijn zwager Willem V te hulp en de oude regenten namen hun plaats in de vroedschap weer in. Jan Six IV zou in 1789 lid van de vroedschap worden. Hij trouwde met Johanna Maria Hop afkomstig uit een bekende regentenfamilie. Jan verkocht het familiehuis en verhuisde in 1791 naar een huis aan de Herengracht 572 dat een stuk kleiner was. Hoewel de familie Six nog rijk was, werd de malaise alom gevoeld waardoor veel gefortuneerde mensen toch gingen bezuinigen. Status werd minder belangrijk dan vermogensbehoud.</p> <p>Met de Franse Revolutie was het met de Oranjes gedaan. Willem V vluchtte in 1795 naar Engeland en de patriotten kwamen met hulp van de Fransen aan de macht, ook in Amsterdam. Jan werd van zijn functie ontheven. In 1796 werd de Bataafse Republiek uitgeroepen en ontstond een eenheidsstaat die een einde zou maken aan alle stedelijke en gewestelijke privileges.</p> <p>De oude wereld waarin de ambten verdeeld werden en een paar families de dienst uitmaakten was verdwenen. Jan Six werd in 1806 wethouder, maar veel macht gaf dit niet. In datzelfde jaar werd Lodewijk Napoleon koning van Holland en kwam de Republiek ten einde. In 1810 werd Holland ingelijfd bij Frankrijk en kwam er een nieuw rechtssysteem. Jan was nu 'maire' van Hillegom en rentenierde. In Amsterdam kwam hij niet veel meer. Elsbroek en andere huizen, waaronder het huis aan de Herengracht, en landerijen verkocht hij.</p>
<p>Hoofdstuk XV</p>	<p>'Grappen, nare grappen' p. 257-275</p> <p>De oudste zoon van Jan IV, Jan V, had een bochel en een ernstige oogaandoening. Hij zou geen kinderen krijgen. De lijn zou worden voortgezet door zijn broer Hendrik. Deze werd in 1813 opgeroepen als garde d'honneur maar de Nederlandse gardisten zouden geen enkele rol spelen. Toen Napoleon verslagen was vertrokken de Fransen. In Hillegom werd de orangistische vlag gehesen en werd Jan Six als Franse 'maire' en patriot belaagd. Op 2 december 1813 landde de zoon van Willem V in Scheveningen en deed als Willem I zijn intrede als soeverein vorst. Er kwam geen radicale verandering en ook geen bijltjesdag. Veel oude families kregen weer prominente posities maar moesten die delen met nieuwkomers en met de koning. Op 29 maart 1814 werd de nieuwe constitutie aangenomen in de Nieuwe Kerk. Jan Six was erbij.</p> <p>De Amsterdamse elite begon weer feesten te organiseren en ook de jonge Sixen waren erbij. Als reactie op de Verlichting brak het tijdperk van de Romantiek aan. Jan's oudste dochter liet zich schaken door de</p>

<p>Hoofdstuk XVI</p>	<p>substituut-schout van Hillegom en werd onterfd. In 1821 verhuisde Jan IV van Hillegom naar Den Haag. Hij had zich niet geliefd gemaakt als ambachtsheer. Het bezit in Hillegom werd verkocht. De Hof van Six is nu het gemeentehuis van Hillegom. Toen Jan in 1824 stierf liet hij nog maar 150.000 gulden na.</p> <p>Lucretia p. 277-307</p> <p>Ondanks hun economische tegenslag leefden de Sixen ook ca. 1820 nog steeds in een 'toverwereld' van luxe en weelde. Voor de gewone burgers was de wereld heel wat minder betoverend. Amsterdam was verarmd en deels verkrot, de grachten stonken en de kindersterfte was hoog. Gezien zijn financiële omstandigheden had Hendrik Six behoefte aan een rijke bruid. Die zou hij vinden in de persoon van Lucretia Johanna van Winter, dochter van de schatrijke Pieter van Winter die een bloeiende handelsfirma in verfstoffen had. Hij had ook een grote kunstverzameling. Na zijn dood woonde Lucretia op de Herengracht waar ze naast de collectie die ze geërfd had zelf schilderijen begon te verzamelen. De hele collectie bestond uit 171 schilderijen.</p> <p>Zoals gezegd zou Hendrik en niet Jan de dynastie voortzetten. Hij had wel status maar weinig geld en bij Lucretia was het andersom en zo kwam het in 1822 tot een huwelijk. Hendrik kocht de ambachtsheerlijkheid Hillegom weer terug. Het echtpaar ging wonen in 's Graveland op de buitenplaats Hilverbeek. In Amsterdam woonden ze aan de Herengracht. Ze kregen twee zonen: Jan Pieter en Pieter Hendrik. De 19e eeuw was volgens Mak de eeuw van het huisgezin waarin braafheid en gezelligheid de boventoon voerden en waarin Willem I figureerde als vader van het nationale huisgezin. De vrouw moest zich beperken tot de privésfeer en als afgeleide van haar man. Lucretia was een dergelijke afhankelijke positie niet gewend en het huwelijk kwam in een crisis. De echtelieden leefden meestal gescheiden: zij in Hilverbeek, hij in Amsterdam. Hendrik rentenierde niet maar werkte in de firma van zijn schoonvader Pieter van Winter. Verder was hij een uitstekend botanicus en lid van de Akademie van Wetenschappen en geïnteresseerd in de net opkomende fotografie.</p> <p>Oude families zoals de Sixen werden in de 19^e eeuw geconfronteerd met grote veranderingen: de industrialisatie, de opkomst van een nieuwe middenklasse, het liberalisme, de nationale staat in plaats van de stad enz. De maatschappij was na 1795 niet langer gebaseerd op rang en stand en ambten werden vervuld op basis van opleiding en kwaliteiten. Toch bleef het verschil van rang en stand wel degelijk bestaan. Zo onderscheidde men de eerste en de tweede coterie en hoorden katholieken en joden er niet echt bij. Ook de toegang tot bepaalde clubs was uiterst selectief.</p> <p>Naast de bestaande adellijke titels – de oude landadel – wilde Willem I een nieuwe adel creëren door het verlenen van adelstitels aan families die drie generaties ambten als schout, schepen en burgemeester hadden bekleed. Hiermee werd een reeks oude regentenfamilies tot de adelstand verheven en wel met de titel jonkheer.</p> <p>Hendrik Six vond dat hij al tot de adel behoorde en dat hij dus niet 'verheven' hoefde te worden maar alleen 'ingelijfd'. Dat lukte in 1841. In 1848 werden alle adellijke privileges afgeschaft, maar de titels bleven bestaan. De zonen van Hendrik en Lucretia, Jan-Pieter en Pieter</p>
-----------------------------	--

	<p>Hendrik, verloren tussen 1845 en 1847 beide ouders. In 1848 braken overal in Europa revoluties uit: voor vrijheid en gelijkheid en afschaffing van de standen. In Nederland liep het niet zo'n vaart, maar Willem II liet, volgens Mak uit angst voor republikeins geweld, een heel andere grondwet opstellen met een ander kiesstelsel.</p> <p>Hoofdstuk XVII 'Electriciteit, Nijverheid, Stoom' p. 309-331</p> <p>Ook Amsterdam zou grondig veranderen. In 1875 waren de straten geplaveid, er waren luxe winkels, schoon drinkwater, koffiehuisen en een schouwburg. Maar rangen en standen waren er nog steeds. Jan Pieter leidde samen met zijn broer in Amsterdam en in 's Graveland een weinig dynamisch bestaan. In 1851 verkochten ze uit financiële noodzaak een deel van de collectie van hun ouders. Door zuinig te leven en door erfenissen wisten ze hun vermogen te herstellen.</p> <p>In 1856 trouwde Jan-Pieter met de gefortuneerde Catharina Teding van Berkhout. Ze kregen drie kinderen: Jan, Hester en Willem. In 1860 trouwde ook Pieter Hendrik en gingen de broers apart wonen: Jan hield het familiehuys op de Herengracht en Pieter Hendrik kreeg Hilverbeek. Als buitenverblijf kocht Jan de buitenplaats Jagtlust.</p> <p>Jan-Pieter (eigenlijk Jan VI) had een goede opleiding genoten op de elitaire school Noorthey en ontwikkelde zich tot een echte onderzoeker. Hij schreef wetenschappelijke artikelen over munten en inscripties en in zijn huis werd het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap opgericht. In 1869 kreeg hij een eredoctoraat. Zijn schilderijencollectie stelde hij open voor bezoekers. Het gezin had 10-13 personeelsleden en een mademoiselle voor de kinderen. De meeste elitefamilies leidden een vrij geïsoleerd bestaan te midden van steeds dezelfde groepjes standsgenoten.</p> <p>Langzaam maar zeker werd het traditionele leven van adel en patriciaat steeds moeilijker vol te houden. Vanaf 1878 werd er belasting op erfenissen geheven waardoor het familievermogen steeds meer slonk. Daarnaast groeide een nieuwe categorie notabelen die rijk waren geworden door werk en speculaties en die de uiterlijke kenmerken van de aristocratie gingen vertonen. Verarmde oude families trouwden met dit nieuwe geld om hun stand op te kunnen houden. In het Rode en het Blauwe Boekje werd vastgelegd wie waarbij hoorde (of nergens bij). Veel oude families zagen zich gedwongen hun collecties te verkopen. Elektriciteit, nijverheid en stoom zorgden voor grote veranderingen. Het Centraal Station werd gebouwd, Carré, het Concertgebouw en het Vondelpark werd aangelegd. De bevolking van Amsterdam nam explosief toe. In een kwart eeuw was een nieuwe stad en een nieuwe elite ontstaan. Jan VI deed daar echter niet aan mee. Hij leefde relatief sober en was 20 jaar lid van de Provinciale Staten. De dames uit de betere kringen hielden zich vaak bezig met liefdadigheid maar bij de Sixen is daar niets van terug te vinden.</p>
<p>Hoofdstuk XVIII</p>	<p>Revanche p. 333-365</p> <p>Het door Rembrandt gemaakte portret van Jan I verhuisde steeds met de familie mee en hing in 1911 in de salon van Jan Six VII (1857-1926) op de Herengracht 511. Deze Jan, 'de professor' genoemd, was getrouwd met een koopmansdochter Hieronyma Bosch Reitz (Nine). Haar familie bezat veel plantages in Suriname en had veel verdiend met de slavenhandel. Jan VII had net als zijn vader een grote wetenschappelijke interesse</p>

	<p>maar trad veel meer op de voorgrond. Hij bekleedde tal van functies, werd tweemaal hoogleraar in de kunstgeschiedenis en bracht het zelfs tot rector magnificus.</p> <p>Jan VI stierf in 1899. De tijden waren veranderd maar de Sixen leefden nog steeds in hun eigen wereld. Hun vermogen bestond grotendeels uit grondbezit en staatsobligaties. Jan Six VII had meer te bieden dan zijn naam en afkomst. Wetenschappelijk was hij uiterst productief. Zijn collectie werd door prominenten als Roosevelt en koningin Wilhelmina bezocht. In 1915 verhuisden Jan en Nine naar het huis aan de Amstel. Het ging de familie goed: ze hadden aanzien, gezag en een flink vermogen.</p> <p>Rond 1900 zou de wereld ingrijpend veranderen. Het klassieke beschavingsideaal verloor zijn allesbepalende invloed en werd vervangen door een massale en materialistische cultuur. De Eerste Wereldoorlog was het ultieme breekpunt. Sociaal-democratische en communistische revoluties barstten los. Het algemeen kiesrecht werd ingevoerd. Auto's en fietsen veranderden het straatbeeld en telefoon en radio deden hun intrede. Veel oude families gingen buiten de stad wonen. Op dansfeesten verscheen de nieuwe elite maar de meisjes Six mochten niet beneden hun stand trouwen. Jan Six en zijn gezin leefden sober, maar niet alle Sixen waren zo verstandig. Jan's neef, Jan Willem, joeg het familievermogen erdoorheen en trouwde met een naaister en de zuster van Jan Willem, Louise was getrouwd met een losbol die over haar vermogen kon beschikken en al haar geld stak in een dierentuin die kapitalen verslond.</p> <p>De oude families raakten ook in de problemen omdat veel meer kinderen dan vroeger in leven bleven en dus allemaal recht hadden op een erfdeel waarover successierechten betaald moesten worden. Vooral de historische collectie liep hierdoor gevaar. Na de dood van Jan VI en Pieter Hendrik verkochten de erven 60 schilderijen. Om te voorkomen dat het nationaal erfgoed door verkoop naar het buitenland zou verdwijnen werd een speciaal fonds opgericht als onderdeel van de Vereniging Rembrandt om kunst op te kopen. Jan Six stierf in 1926. Hij had zijn historische bezit ondergebracht in een stichting. Zijn nicht Louise zou Gooilust nalaten aan Natuurmonumenten die dan Hilverbeek moesten kopen van haar broer Jan Willem. Zo verdween een deel van het Six vermogen.</p> <p>Hoofdstuk XIX Dubbellevens p. 365-340</p> <p>De vrouw van Jan VII, Grootemoes, verbleef na de dood van Jan in 1926 veel op Jagtlust met haar dochters. Ze leefden van het Six vermogen. De meeste Sixen moesten echter in de jaren '20 en '30 de overstap maken naar een bezoldigde baan. Jan Six VIII zocht zijn heil in de koloniën waar men nog enigszins een aristocratisch leven kon leiden, maar zijn vrouw hield het er niet uit. Terug in Nederland werden ze onderhouden door Grootemoes totdat Jan een baan vond bij de Amstelbrouwerij waar hij in 1933 directeur werd.</p> <p>Tijdens de oorlog wist Jan Six de collectie te redden door zijn huis aan de Amstel tot museum te verklaren. De Amstelbrouwerij had een warme relatie met de bezetters. Hoewel de Duitsers dol waren op kunst, lieten ze de collectie Six met rust. Enkele Sixen waren actief in het verzet, Jan Six als verbindingsman en Piet Six als opperbevelhebber van de Ordedienst (OD). De verschillende verzetsgroepen zouden in 1944 de</p>
--	--

basis leggen voor de Binnenlandse Strijdkrachten waar ook de OD met 4000 man deel van uitmaakte. Piet Six onderhandelde met de Duitsers met het oogmerk vernietigingsprojecten zoals het opblazen van sluizen en het doorsteken van dijken te voorkomen. Na de oorlog kwam er veel kritiek op de OD maar een nieuwe generatie historici heeft dat beeld sterk genuanceerd. Piet Six kreeg na de oorlog de Militaire Willemsorde.

Na de dood van Grootemoes gingen Jan VIII en zijn vrouw in het huis aan de Amstel wonen. Na zijn pensioen in 1958 zette Jan zich in voor het behoud van de binnenstad en richtte samen met anderen de Maatschappij tot Stadsherstel en de Vereniging Hendrik de Keyser op. In 1961 kwamen Jan en zijn vrouw bij een auto ongeluk om het leven. Piet Six overleed in 1986 en in datzelfde jaar zijn zuster Totie in 1992 gevolgd door Nine. Jagtlust werd verkocht en de kunstvoorwerpen en boedel geveild. De nazaten van de Jan Six I die door Rembrandt werd geschilderd zijn actief in allerlei beroepen en weten zich goed te redden.

Hoofdstuk XX **Epiloog p. 401-412**

Bij het schrijven van dit boek werd Mak gegrepen door de 'historische' sensatie, het gevoel om direct in contact te staan met het verleden. Twee tot drie jaar lang heeft hij dagelijks schilderijen, kunstvoorwerpen, brieven enz. bekeken en vastgehouden waardoor hij de familie goed heeft leren kennen en hun geschiedenis heeft kunnen reconstrueren.

"In wezen gaat dit boek over ongelijkheid en ongelijkwaardigheid", merkt Mak op. De Sixen gingen van het ene waardensysteem naar het andere en volgden de loop van de geschiedenis waarbij ze zich door hun huwelijkspolitiek en hun verzameling goed konden handhaven. Pas in de 20^e eeuw moesten ook de Sixen werk gaan zoeken. Ook al zijn de adellijke families niet meer schatrijk en invloedrijk, toch zijn ze in de toplagen van de maatschappij oververtegenwoordigd waarbij ze profiteren van hun traditionele netwerken. Ondanks alle democratische ontwikkelingen is de voorsprong gebleven.

RECENSIES

"Het is Mak wel toevertrouwd om, aangeraakt door de 'historische' sensatie en met zijn talent om goed te kijken en vindingrijk te interpreteren, uit deze relictten van het verleden springlevende verhalen te smeden." Aleid Truijens in De Volkskrant 27 augustus 2016.

"Op zijn bekende, losse, wat familiale toon – beurtelings invoelend, licht ironisch en met een zekere distantie – loodst Mak je door de rijke geschiedenis van de familie Six. Wat meer historische diepgang was welkom geweest." Rob Hartmans in de NRC 2 september 2016.

LEES VERDER

Jacob Six, *De genen van de kunstverzamelaar. Vijftig collecties in de familie*. Uitg. De Kunst, 288 pp. € 45,-

De Collectie Six bekijken

Het is mogelijk om de Collectie Six in het huis aan de Amstel te bezichtigen. Reserveren kan via de website www.collectiesix.nl. Reisorganisaties en organisaties als Senia kunnen geen reserveringen meer maken. Maar als leesgroep kunt u er wel naar toe.

DISCUSSIEVRAGEN

1. Een opvallend trekje van de familie Six was hun verzamelwoede, niet alleen van schilderijen maar ook van allerlei rariteiten. Volgens Mak was verzamelen in de 17^e eeuw de grote mode onder de elite. (p.59) Waarom zou het verzamelen van rariteiten toen zo populair zijn geweest? Of bestaat het volgens u nog steeds in dezelfde mate?
2. Op p. 86 merkt de schrijver op dat hij het woord vriendschap met enige aarzeling gebruikt omdat vriendschappen in de 17^e eeuw een ander karakter hadden dan nu. Vindt u dat ook?
3. In de 17^e eeuw bestond binnen de elite een informele economie van diensten en wederdiensten Volgens Mak (p. 113) is dat in onze tijd ook het geval. Bent u het met hem eens? En gelooft u dat deze informele economie alleen voorkwam binnen de elite?
4. In hoofdstuk VIII wordt de wijze waarop in de zeventiende eeuw de stad bestuurd werd beschreven. Wat heeft u daarin het meest verbaasd?
5. Mak merkt op dat Jan I in de periode van de Vroege Verlichting niet opviel door een grootse visie. Over de zaak Koerbagh zweeg hij in alle talen. In deze context noemt Mak hem geen moedig man (p. 147). Vindt u dat een terechte typering?
6. In hoofdstuk IX beschrijft Mak dat de rijk geworden kooplieden zich een adellijke levenswijze en adellijke titels gingen aanmeten. Vindt u dit een logische ontwikkeling in een land als Nederland waar de adel niet veel voorstelde en de koopman de Republiek groot had gemaakt?
7. Op p.176 vergelijkt Mak de toestand van de Republiek in 1674, met zijn wirwar van territoria, wetten, privileges en conflicten, met de Europese Unie . Uiteindelijk is Nederland toch uitgegroeid tot een eenheidsstaat dus zal het met de Europese Unie ook nog goed komen?
8. Op p. 184 merkt Mak op dat het Jan II ontbrak aan de moraliteit van grootvader Tulp. Zou dat misschien zijn maatschappelijk succes verklaren of is dat te cynisch?
9. Jan II Six droeg een pruik. In hoeverre was hij een typische vertegenwoordiger van de pruikentijd?
10. Op p. 187 bespreekt Mak het systeem van maagschappen/familieclans waarbij men verplicht was zijn familie te steunen. Wat is daar tegenwoordig nog van over?
11. In hoofdstuk XII beschrijft Mak het systeem van 'tevreden corruptie' (p. 205). Heeft u een idee waarom dit systeem zo makkelijk stand hield?

12. Op p. 224 probeert Mak een verklaring te vinden voor het feit dat het Verlichtingsdenken in Nederland veel minder radicaal was dan in Duitsland en Frankrijk. Wat vindt u van zijn verklaring?
13. De 19^e eeuw was volgens Mak de eeuw van het huisgezin. Vindt u een dergelijk predicaat zinvol? Zo ja, welk predicaat zou u dan de 20^e eeuw willen geven?
14. De Van Lenneps zorgden in de 19^e eeuw voor schoon drinkwater wat van groot belang was voor de volksgezondheid. Wat is volgens u het maatschappelijk belang van de Sixen geweest?
15. Op p. 331 merkt de schrijver op dat de familie Six in de tweede helft van de 19e eeuw niet meedeed met de trend om liefdadigheidsprojecten op te zetten of zitting te nemen in liefdadigheidscomités. Heeft u dat verbaasd?
16. Waarom zou Mak hoofdstuk XVIII de titel Revanche hebben gegeven?
17. Op p. 372 beschrijft Mak dat in de jaren '50 de familie Six nog onderscheid maakte tussen een 'man' en een 'meneer'. Heeft u zelf herinneringen aan dergelijke uitingen van standverschil?
18. Mak schetst in hoofdstuk XIX dat vanaf de jaren '20 van de 20^e eeuw de aristocratie niet 'aristocratisch' kon leven. Ziet u dit als verlies een stuk cultureel erfgoed of bent u blij dat deze resten van de standenmaatschappij verdwenen zijn?
19. Wie van de acht Jannen Six die in dit boek besproken worden is u het meest sympathiek en waarom?
20. In zijn epiloog laat de schrijver zien dat de privileges van de 'oude namen' in de loop der eeuwen min of meer verdwenen zijn, maar dat er nog steeds sprake is van een zekere voorsprong. Denkt u dat deze in de loop van deze eeuw verder zal afkalven of is zoiets onuitroeibaar?
21. Bij het schrijven van dit boek werd Mak regelmatig gegrepen door iets wat hij 'historische sensatie' noemt. Heeft u ook wel eens zo'n gevoel gehad?
22. Dit boek valt op door de persoonlijke stijl van de schrijver: "vanuit het archief op zolder, hoor ik hun stemmen". Vindt u dit een prettige manier van schrijven of houdt u meer van een wat zakelijker stijl?
23. Wat meer historische diepgang was welkom geweest meent Rob Hartmans in zijn recensie in de NRC. Wat vindt u?

De internetlinks vindt u ook op de website van Senia bij het betreffende boek.

KIJKVRAGEN

24. Bekijkt u het schilderij 'Anatomische les' van Rembrandt (bijvoorbeeld op <https://kunstblik.files.wordpress.com/2013/12/anatomles-tulp.jpeg>). Bent u het eens met de beschrijving van Geert Mak op pag. 99 en 100? (briljante momentopname, geconcentreerde blik niet zozeer naar het lijk als wel naar de linkerhand van Tulp – en waarom juist naar die hand. En een te geflatteerd beeld van het lichaam, en de arm als verwijzing naar een befaamde anatoom).
25. Jan Six (1618-1700) heeft op verschillende plaatsen gewoond. Zoekt u ze via www.google.nl eens op door het adres in te typen, en dan te kiezen voor afbeeldingen:
- Kloveniersburgwal 103 (zijn ouderlijk huis – nu een appartement te koop bij Straathofmakelaars, details te zien!)
 - inwonend bij zijn schoonvader Tulp, Keizersgracht 210,
 - wonend bij zijn neef Burgh, Kloveniersburgwal 23,
 - en het huis dat hij zelf liet bouwen Herengracht 619.
- Welk huis heeft volgens u de meeste allure?
26. Neemt u het Rembrandt's portret van Jan Six eens op een wat groter scherm/laptop, (bijvoorbeeld https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Six_-_Rembrandt.jpg) en bespreek wat Vincent van Gogh erover schrijft aan zijn broer Theo, pag. 124 en 125. En wat Jan Six er zelf over schreef: Zo zag ik Janus Six, eruit, die vanaf zijn jeugd de muzen adoreert'.

